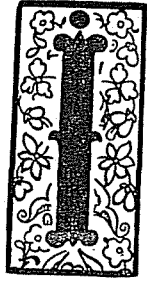

İslâm Devletinde Azınlık Hukuku

- III -

A. Rıza TEMEL

8 — SİYASÎ HAKLARI :

İSLÂM Devletinin yapısını baştan izah etmiş ve ideolojik bir temele oturduğunu söylemiştik. Bu bakımdan İslâm itikadını benimseyenlerin devletin kaderini tayin eden mühim mevkiler için seçme ve seçilme hakkına sahip olmaması gerekir.

Metot olarak esas aldığımız Mevdudî'nin kitabında Zimmîlerin devlet başkanlığı ve devlet şurası için aday olamıyacakları, fakat devletin ideolojik yapısına zarar vermeleri mümkün olmayan diğer meclislere üye olabilecekleri ifade edilmektedir. Ayrıca kendileriyle ilgili meseleleri Hükümete iletmek için hususî meclisler kurabilecekleri, dilek ve şikâyetlerini duyurma ve hattâ kanun teklifinde bulunma hakkına sahip oldukları zikredilmektedir. Tabii ki bu kanun teklifleri devlet reisinin tasdikinden sonra kanunlaşacaktır. Ayrıca hükümete raporlar sunmaları ve umumî meseleler için sualler tevcih edip cevap almaları kendilerine tanınan haklar arasındadır.

9 — TİCARÎ HAKLARI :

Müslümanlarla Zimmîler arasında ticarî faaliyet yönünden herhangi bir ayırım yoktur. Her türlü yatırım ve faaliyette bulunmaları serbesttir. Üstelik Müslümanlar için satışı ve imali yasak olan şeyler azınlıklar için serbesttir. Domuz ve hertürlü içki nev'inin satışı, beslenme ve imali azınlıklara yasak değildir. Bir müslüman diğer bir müslümana ait olan domuzu öldürse veya şarap fıçasını telefetse tazmini gerekmediği halde bir Gayrimüslimin içki ve domuzuna zarar verse bunu tazminle mükelleftir (1). Fakat ticarî hayatla ilgili olan fâiz alışverişi, karaborsa ve aldatmaya dayanan bütün kazançlar onlar için de yasaktır. Çünkü bunların zararı bütün fertlere şamildir. İlk bakışta Zimmîlerin aleyhine gibi görülen ticaret vergisinin iyice düşünülürse hiç de aleyhde olmadığı ortaya çıkar. Müslümanlardan % 2,5 olarak alınan zekât dinî Nass'lara dayandığı halde Zimmîler için takdir edilen % 5 nisbetindeki ticaret vergisi ticaretin; daima harplerle meşgul olan Müslümanların elinden çıkıp cihatla mükellef olmayan azınlıkların eline geçmesi ve dolayısıyla çok kazanmaları neticede de Müslümanlarla aralarında korkunç bir malî uçurum meydana gelmesi düşünüldükçe konmuştur. Zekât ,sadaka-i fitir ve diğer nafîle sadakalarla emrolunan Müslümanların yanında azınlıklara zamanın icbâ düşünüldükçe yüklenen ticaret vergisiyle, mahiyeti ilerde belirtilecek cizye ve haraç dikkate alınırsa neticenin daha ziyade müslümanların aleyhine olduğu meydana çıkacaktır.

10 — MEMURİYET HAKLARI :

Safî olan Mâverdî ile Hambelî olan el-Ferra, kilit noktalar hariç Zimmîlerin devletin her kademesinde vazife alabileceklerini belirtmektedirler. Memuriyette ehliyet ve yeterlik esastır. Devletin dinî yapısını zedelememek şartıyla memuriyet için lüzumlu olan vasıfları taşıyanlar inançlarına bakılmaksızın bütün devlet kademelerinde vazife alabilirler. Müslümanlar fethettikleri yerlerdeki vazifelilerin ekserisini yerlerinde bıraktılar. Mısır'ın fethi tamamlandıca Bizanslı idareciler görevlerinden alınmadılar. Ve birçok Gayrimüslimlere yeni yeni vazifeler verildi. Hicrî 26 senesinde Kûfe yakınındaki bir hapisane müdürünün Hristiyan olduğunu görüyoruz (2). Hatta bazı devirlerde tutulan divanların Yunanca olduğu ve ekseri kâtiplerin de Gayrimüslim bulunduğu tarihi bir gerçektir.

Bağdat'ta Abduh Bin Said isimli bir vezir; kadı İsmail b. İshak'ın huzuruna girince kadı ayağa kalktı ve kendisini selâmladı. Kadı bu durumu müşahare eden müslümanların ve bu hadiseyi işitenlerin bu hale kızdıklarını anladı. Hristiyan vezir ayrılınca onlara: «*Kızdığınızı anladım. Fakat Allah-ü Teâlâ şöyle buyurmaktadır: (sizinle din hususunda muharebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik, adaletle muamele etmenizden Allah sizi menetmez.) (3) bu adam —Halife ile aramızda elçi olarak— işlerimizi görüyor. Ona iyi davranmak fazilettir.*» dinleyenler kadıyı tasdik etti ve memnun oldular (4).

Hristiyan devletlerinde değil azınlıklara, kendi dinlerinden olduğu halde sırf mezhep farkı yüzünden birçok kimselere vazife verilmemiş, bilhassa 18. asırda Fransada geniş çapta protestan kat'liamına girişilmiş ve protestanlar önemli vazifelerden uzaklaştırılmıştır. Hattâ bu asırda protestan bir aileye hizmet eden katolik bir kadın, dinini değiştirdiği ileri sürülerek işkence edileceğini duyunca hizmet ettiği protestan ailenin çocuklarını boğup katolik kilisesine kaçtığı, daha sonra ise duyduğu vicdan azabından dolayı kendisini kuyuya atarak intihar ettiği bile kaydedilmektedir (5). Mevdudî'ye göre İslâm devletinde Gayrimüslimler Genel Muhasip, Yüksek Mühendis, Ulaştırma Bakanlığı, Doktorluk, Belediye ve Mahallî Meclislerde azalık görevinde bulunabilirler. Yalnız askerî hizmetler istisna teşkil etmektedir. İslâmda harp Allah ismi Celilini bütün dünyaya yaymak ve Allah iradesini dünyaya hakim kılmak esasına dayandığı için harbin bu ideolojik mahiyetine inanmayan kimselerin ordu kademesinde vazife alması mahzurludur. Zaten azınlıkların verdiği cizye müslümanlar tarafından himaye edilmeleri içindir. Yalnız orduya dışardan destek olan teknisyenlik görevlerinde bulunmalarında bir beis yoktur. Yeter ki kumanda mevkiinde olmasın.

11 — UMUMÎ SUÇLARLA İLGİLİ AHKÂM :

Zimmîler evlenme, boşanma ve dinlerinin mübah gördüğü fiilleri kendi kanunlarına göre icra etmekte serbesttirler. Bununla beraber Müslümanlara tatbik edilen had (ceza) ler aynı fiilleri işledikleri zaman azınlıklara da tatbik edilir. Yalnız içki içmek, domuz eti yemek ve bunların ticaretini yapmak müstesnadır. İmam-ı Malik'e göre zina haddi de bu istisnaya dahildir. Hanefî ve diğer mezheplere göre ise Müslümanlara tatbik edilen zina haddi azınlıklara da tatbikedilir. Hırsızlık yapsa eli kesilir, iffetli bir kadına zina isnadında bulunsa iftira haddi, zina etse zina haddi uygulanır (5). Öldürme fiili için kısas, hataen öldürmede ise verilecek diyet aynen Müslümanlarınkı gibidir. Hz. Ali'nin *Bizim Zimmetimizde olanın kanı bizim kanımız, diyeti de bizim diyetimiz gibidir.* (6) sözü bunun delilidir. Ayrıca ticaret hayatında faiz alıp vermek, karaborsa gibi

fiiller onlara da yasaktır. Eğer azınlıkların kendi fertleri arasında bir ihtilâf zuhur eder de davanın Şeriate göre hallini isterlerse bu durumda Şer'i hükümler uygulanır. Şayet ihtilâf Zimmî ile Müslüman arasında cereyan ederse otomatikman Şeriate göre halledilir. Azınlıklar İslâm devletini bırakıp düşman tarafına geçmek ve devlete karşı isyan edip fitne çıkarmak gibi fiiller hariç büyük günah işlemiş olsalar bile vatandaşlık hakkını kaybetmezler (7).

12 — AZINLIKLARDAN ALINAN VERGİLER :

Azınlıkların kendilerine tanınan geniş haklar yanında içinde buldukları cemiyetin sıhhat ve emniyeti için yerine getirmek zorunda oldukları bazı vazifeleri vardır. Şüphesiz bunların en önemlisi vergi vermektir. Zaten askerlikten muaf tutulan azınlıkların bundan daha mühim görevi yoktur. Bu vergileri kısaca izah edelim.

1 — *Ticaret vergisi*: Bu vergi şekli Hz. Peygamber zamanında tatbik edilmemiş ve hakkında herhangi bir nass da bulunmamaktadır. Fakat İslâm hukukçuları daima harplerle meşgûl olan Müslümanlara mukabil, harbe iştirak etmeyen azınlıkların ticareti ele geçirmiş olmalarını dikkate alarak % 5 nisbetinde vergi yüklemeyi uygun bulmuşlardır. Çünkü içinde buldukları şartlar bunu gerekli kılmıştır. Müslüman Tüccarların mallarına vergi yüklendiği gibi Zimmîlere de ikiyüz dirhem gümüş veya 20 miskal altın kıymetinde mala sahip oldukları zaman vergi yüklenir (8). Malum olduğu üzere azınlıklar için % 5 olan vergi nisbeti Müslümanlar için %2,5 dur. Sebebini yukarıda izah etmiştik.

2 — *Arazi vergisi*: (*Haraç*) Müslümanlardan öşür adı altında alınan verginin karşılığıdır. (*cizyetül Ard*) olarak da talandırılmış bulunan bu vergi (*FEY*) mefhumu içine giren arazilerden alınır. Hz. Peygamber zamanında fethedilen topraklar *FEY* müessesesi adı altında toplanmış, bunlardan bütün müslümanların istifade edebilmesi için üzerlerinde yaşayan Gayrimüslimlerden arazi vergisi tahsil edilmesi yoluna gidilmiştir. Peygamberimizin sağlığında bu verginin nisbeti çıkan mahsulün 1/2 si olmasına mukabil Hz. Ömer devrinde fethedilen toprakların aynı esaslara bağlandığını ve fakat bunlar üzerinde değişik nisbette arazi vergisi tahsil edildiğini müşahade etmekteyiz (9).

3 — *Baş vergisi*: (*cizye*) Bu da gayrimüslimlerin mükellef olan erkeklerinden seneden seneye alınan şahsi bir vergidir. Ve iki türlü cizye vardır.

a) Sulh yoluyla vaz'edilen cizye: Miktarı sulh şartlarına bağlıdır. Nitekim Hz. Peygamber zamanında Necran Hristiyanlarıyla senede 1200 kat elbise üzerine anlaşma oldu.

b) Harp sonunda devlet reisi eliyle tayin edilen cizye.

Genel olarak cizye Hristiyan, Yahudi ve Mecûsilerden alınır. Bunun dışında Arabistan'dan olmayan putperestlerle —Ebu Hanifeye göre— Arap ırkına mensup Sabîilerden de alınır (10). Fıkhus-Sünne'de: Kitabî olsun, Mecûsî olsun, Arap veya acem olsun bütün milletlerden cizye alınacağı, Malikin, Evzainin ve Şam Fukahasının re'ynin bu olduğu, Şafiiye göre ise: putperestlerden alınmayacağı, zikredilmektedir (11). İbni Kayyim el Cevzî: Mecusilerin de kitabı yoktur, cizyenin onlardan alınması diğer müşriklerden de alınacağına delildir. Müşriklerin şirki Mecûsilerinkinden daha katmerli değildir. Putperestler çeşitli putlara tapmakla beraber taptıkları putların te kve yüce bir İlah'ın sembolü olduğuna inanırlar. Halbuki Mecusiler hayır ve şer ilahı olmak üzere iki tanrıya birden inanırlar ve anneleriyle nikâhlanırlar. Onların şirki aslında daha koyudur. Diğer Hris-

tiyan ve Yahudiler de kitapları tahrif etmişler ve Peygamberlere âsî olmuşlardır. Bundan dolayı Gayrimüslimleri bir millet olarak kabul etmek ve cizye hususunda tefrik yapmamak gerekir, demektedir (12).

Şartları: Cizye ile mükellef tutulan Gayrimüslimlerde aranan şartlar şunlardır: Akıl, bâliğ, erkeklik, sıhhat ve selâmet. Mecnunlar bunaklar, çocuklar, kadımlar köleler, âmalar, topallar, çok ihtiyarlar ve sene içinde altı aydan fazla hasta olanlar bunundışımdadır (13). Dr. Slih Tuğ beyin mezkûr kitabında Hz. Ömer zamanında kadın-erkek, hür, köle tefriki yapılmaksızın alındığı kaydedilmekte ve ayrıca meslek şartı da ileri sürülmektedir.

Miktarı: Zimmîlerin mâlî durumuna göre takdir edilir. Zengin olanlar için 48, orta halliler için 24, dar gelirliler için 12 dirhemdir (14). Aynı nakdî, hem aynı ve hem nakdî hatta bedenî bir hizmet karşılığı olarak da tahsil edilir (15).

Cizyeden muaf kılan haller:

- 1 — Mükellefin Müslüman olması
- 2 — Cizye alınmadan senenin tamamı geçmiş olması
- 3 — Mükellefin vefatı (ödemediği ölse geriye kalan maldan cizye alınmaz.)

Zikredilen bu vergiler dışında Medine Şehir Devleti Anlaşmasında zikredildiği gibi anlaşmaların şekline göre; harp masraflarına iştirak ve yardımlaşma fonuna katılma gibi diğer bazı mali mükellefiyetler de mevzubahsdir.

Burada bilhassa üzerinde durulmaya değer olan husus Gayrimüslimlerin vermekle mükellef oldukları bu vergilerin alınışındaki müsamaha ve İslâmın engin insanlık anlayışıdır. İslâmın idare tarzında insanları zillete düşürerek imkân tâkatlerini dikkate almadan ne pahasına olursa olsun vergi almak bahis mevzuu değildir. Bilhassa Hz. Ömer zamanındaki icraat bunu açıkça göstermektedir. Bu hususla ilgili olarak pek çok misaller arasında bilhassa dikkate değer olan bir tanesini zikredelim. Bir gün Hz. Ömer (r.a.) kapının önünde dilenen ihtiyar bir amâ gördü. Pazusuna hafifçe dokunarak «*Sen hangi kitap ehline sensin*» diye sordu. O da: Yahudiyim deyince, Ona niçin dilendiğini sordu. Amâ cevaben: «*İhtiyarlık, ihtiyaç ve cizye vermek için*» dedi. Bunun üzerine Ömer adamın elinden tuttu ve evine götürdü. Elinde olanlardan bir miktar verdikten sonra Hazine memuruna şu mektubu yazdı: «*Buna ve bunun gibilere dikkat et. Gençliğinde istifade edip de ihtiyarlığında zillete terketmek insafa sığmaz. Şüphesiz sadakalar fakir ve miskinler içindir. Bu adam da ehli kitaptan bir miskindir.*» Sonra bu adamdan cizye kaldırıldı (16). Hz. Ömer'in; haraç vermedikleri için Şam'da başlarına zeytin yağı dökülüp kasden güneş altında tutularak işkence edilen Gayrimüslimlere tesadüf ettiği, bu duruma son derece sinirlendiği, valilere çıktığı ve Gayrimüslimlere takatlarının üstünde yük yüklememelerini emrettiği —aynı şekilde— Kitab-ul Haraç'da zikredilmektedir. İşte İslâm idaresinin bu müsamaha dolu davranışı Gayrimüslimleri son derece memnun etmiş, İslâm devletinin himâyesinde yaşamayı kendi dinlerinden oldukları halde diğer bir çok idarelerde yaşamaya tercih etmişlerdir.

Sir T. Arnold'un (İslâm'a Davet) adlı eserinde Ürdün ve civarında yaşayan Gayrimüslimlerin Müslümanlara yazdıkları mektupta şöyle dediklerini kaydediyor: «*Ey Müslümanlar! Rûmlar bizim dinimizden oldukları halde sizi onlara tercih ederiz. Siz onlardan daha vefakâr sözümüzde daha sadık ve bize daah merhametlisiniz. Bize karşı zulümden daha fazla*

kaçırsınız. Sizin idareniz onlarınkinden daha iyidir. Halbuki onlar bizim mallarımızı ve evlerimizi yağma ettiler.» Humus halkı şehrin kapılarını Heraklius'un askerlerine karşı kapadılar. Müslümanların adalet ve idarelerini Rumların haksızlıklarını tercih ettiklerini söylediler (17). Bugün kin ve intikam bulutlarının kapladığı dünyamızı içinde bulunduğu buhranlardan kurtarabilmek ve milletler arasında sağlam bir dayanışma meydana getirebilmek için İslâmın musamaha ve insanlık anlayışına ne kadar da muhtacız.

- (1) Dürrü'l-Muhtâr c. 3, s. 273.
- (2) Et-Taassub, s. 52.
- (3) Mümtahine Ayet: 8.
- (4) Et-Taassub, s. 55-56.
- (5) Et-Taassub, s. 54.
- (6) Kitabu'l-Harac s. 208-209. Mabsût c. 9, s. 57-58.
- (7) El-Burhan c. 2, s. 282.
- (8) El-Bedâi' c. 7, s. 113, Fethü'l-Kadir c. 4, s. 381-382.
- (9) Kitab-ül Harac s. 70, Mabsud c. 10, s. 81.
- (10) Daha fazla malûmat için bk. Dr. Salih Tuğ: İslâm'da Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı s. 92-93 ve Haraç bölümü, Corci Zeydan İslâm Ced. Tarihi, c. I, s. 104, 307-315.
- (11) Ö. N. Bilmen İst. Fıkh, Kamusu c. 3, s. 97.
- (12) Seyyid Sabık, Fıkh' Üs-Sünneh s. 146, Cüz, 11.
- (13) Seyyid Sabık, Fıkh' Üs-Sünneh s. 153, Cüz, 11.
- (14) İst. Fıkh. Kamusu Cilt. 3, s. 98.
- (15) İst. Fıkh. Kamusu Cilt. 3, s. 99.
- (16) Dr. Salih Tuğ: İsl. Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı s. 98, Ankara.
- (17) Ebu Yusuf: Kitabu'l-Haraç s. 73; Feth'ül-Kadir c. 4, s. 373.
- (18) Prof. Seyyid Kutup: Cihan Sulhu ve İslâm s. 173 Ter. Bekir Sadak.

Musabaka Jürisi Belli Oldu

Mecmuamızın 25. sayısında, İslâm'da İrşad Metodu konusunda bir yarışma açmış ve zaman zaman da musabakamızın devam ettiğini duyurmuştuk.

Okuyucularımızın bir kısmı yarışmaya katılarak hazırlıklarını mecmuamıza gönderdiler. Biz de onları inceleyecek jüriyi teşkil ederek hazırlıkları onlara tevdi ettik. İnşallah Haziran 1973 sayımızda neticeyi muhterem musabık ve okuyucularımıza duyuracağız.

Jüri Heyeti:

- 1 — Bekir Topaloğlu
- 2 — Selçuk Eraydın
- 3 — M. Ali Sarı
- 4 — İsmail Karaçam
- 5 — Cahid Baltacı

Tarih

Selçuklular Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkidler

- III -

Sultan Sancar'ın Kültür Seviyesi Meselesi

Prof. Dr.
Osman TURAN

ÜYÜK Selçuklu imparatorluğunun son azametli devrini temsil eden Sultan Sancar, Ortaçağ Türk pâdişâhlarınca, Melikşâh gibi, dâima örnek sayılmış ve devrinde de «*Sultan ul-A'zam*» (en büyük sultan) sıfat ve mevkiine sâhip olmuştur. Gerçekten zamanında Türk-İslâm dünyasının sâhibi durumunda bulunan Sultan Sancar: «Allah bu dünyayı bizim tasarrufumza tevdi ve emânet etmiştir. Bütün hükümdarlar ve emirler (sultanlar, hanlar, yabgular, melikler, emirler ve beyler) bizim memurlarımızdır» diyerek bizzat kendi yüksek siyasi ve manevi mevkiini tayin etmiş; aynı zamanda «Cihân padişahlığını babamızdan ve Halifeden mirâs aldık» ifadesiyle de Türk-İslâm cihân hâkimiyeti mefkûresinin tam bir temsilcisi olduğunu belirtmiştir. (1) Sultan Sancar'ın medeniyet tarihindeki mevkii siyasi sahada olduğu kadar ve belki ondan da daha fazla azametlidir.

Filhakika bu mümtaz ve müstesna şahsiyeti dolayısıyla ki, biz Selçuklular tarihinde Sultan Sancar'ın siyasi mevkiinden ziyâde ilim ve medeniyet bakımından yaptığı büyük hizmetler üzerinde durmuştuk. Altmış yıllık bir saltanatı boyunca ilim, edebiyat, sanat, felsefe, tıp ve riyâziye sahasında şöhret yapan insanlar ya onun himâyesinde bulunmuş ve yükselmiş veya bizzat kendi yetiştirmesi olup bunların mühim bir kısmı da kendi yanında yaşamıştır. Onun ilim ve kültürle bu kadar sıkı münasebetleri ve âlimlerle bu derece kaynaşması kendisinin de bizzat yüksek bir kültüre sâhip bulunmasıyla alakalı idi. Halbuki Türklerin ilim ve medeniyet sahasındaki hizmetleri bugüne kadar ciddiyetle tedkik olunmadığı ve kabûl edilmediği gibi Avrupa'da aksine meydana çıkmış eski menfi bir kanaat da bugüne kadar yaşamıştır. Nitekim Sultan Sancar devrinin kültür bakımından bu yüksek ehemmiyeti bir tedkik mevzuu olmadığı gibi bizzat bu devrin ve medeniyetinin sâhibi bulunan bu Pâdişâhın kültür durumu da karanlık kalmıştır. Hattâ bir mektubun kaydına dayanan büyük âlim

